

GEZAG DE ONMISBARE VREZE GODS

Het Ik wil het liefst heer en meester zijn maar is het niet en wordt het niet. Soms duurt het lang voordat de mens dat inziet en zich erbij neerlegt. Gebrek aan ontzag voor een Gezag boven alles en allen leidt tot een geteisterde wereld. De ordening van het universum duidt op een Macht waaraan niets en niemand kan ontsnappen. Dat is beangstigend en geruststellend tegelijk. Daarom heeft de 'vreze Gods' twee kanten.

Het misverstand begint met het woord. Met 'vrees' wordt in het oorspronkelijke taalgebruik iets anders bedoeld dan 'angst', terwijl het nu synoniemen lijken. Mensen beven voor God van ontzag doch horen niet te trillen van benauwdheid, want God heeft ons in het bestaan geroepen om onzentwil. Maar Hij is de Heer der wetten van de natuur en van de transcendente werelden. Dit inzicht brengt de eerbied op van de *vreze Gods* en het uitzicht op levenswijsheid.

Er zijn nog predikanten en pastores die op zondag uit de hoogte van de preekstoel angstaanjagende tirades houden. In het joodse tweederde van de christelijke Bijbel, de *Tenach*, wordt niet angst bezworen maar '*yirah ha-shem*', Hebreeuws voor '*eerbied voor de naamloze Naam*'. Die eerbiedigheid roepen ook Gods werken op – de nachtelijke hemel, de eindeloze zee als de zon de dag verlaat, de wonderwerelden die microscoop en telescoop openen.

“Ieder van ons heeft wel eens een mysterieuze ervaring gehad die de wereld als het ware even voor ons stilzette, een ervaring die een diep heimwee in ons raakte en een innerlijk verlangen in ons wekte.”¹

God roept sprakeloosheid op. De theoloog Rudolf Otto die een standaardwerk heeft geschreven over “Das Heilige”, noemt de godervaring “mysterium tremendum”. Het komt als ontzagwekkend mysterie op de mens af, zoals een zachte deining, die het gehele wezen overspoelt en *irreducibel* is, niet te vatten in woorden.

Het joodse woord is het sprakeloze '*yirah*' van heilige ontzetting. De mens is overweldigd, ervaart zichzelf als volkomen onbetekenend tegenover het *Gij* dat – in

¹ Tjeu van den Berk, Het numineuze

bahá'í-taal – alle dingen een *naam* gaf en bestaan door het bevel “Wees!”. De *vreze Gods* doet de mens beseffen dat hij een onderdaan is die slechts in dat besef hogerop kan komen. De Báb die als Profeet van God weet uit de eerste hand, bekent zijn overgave: “*Te verheven is Uw hoogheid dan dat de handen U kunnen bereiken van wie met verstand is begiftigd; te ondoorgrondelijk is Uw onmetelijke diepte dan dat de stromen van het menselijk denken en schouwen er een weg uit kan banen.*”²

Een rabbijn beschrijft wat hij onder godvrees verstaat: “God vrezen wil zeggen te leven in het huiverend besef dat dit bestaan betekenis heeft; dat met onze keuzen gevolgen zijn verbonden en een uiteindelijke zin. De joodse mens is zich in deze vrees ervan bewust dat het goddelijke Aanzijn hem te allen tijde omgeeft.”³

Het woord ‘islam’ (onderwerping) onthult gedeelde gevoeligheid in de *vreze Gods*. De mens onderwerpt zich aan God, Alláh, die in de taal van het Judea van Christus, *Alaha* wordt genoemd: Aramees voor ‘God’, taalhistorisch ‘de Zon boven allen, alles. Ook Gods namen in het oude Kanaän en bij de vroege Hebreeuwen – El, Eloah – typeren een gezamenlijke ervaring van de volkeren in het oosten – de goddelijke *Overmacht*. Tegelijkertijd drukken belendende culturen zich verschillend uit. Waar de moslim het woord ‘Alláh’ veelvuldig in de mond neemt, durft het jodendom het woord *G’d* niet uit te spreken en te schrijven.

In de wereld waarin de Bijbel ontstond, betekende ‘yrah’ in de omgangstaal de eerbied die iemand voelde of in acht moest nemen jegens zijn heer en de Heer. Men diende beide – de een om te leven, de andere om lang te leven en in vrede te sterven. Wie menselijk niemand boven zich had, had toch Iemand boven zich die hoog en laag over “één kam schoor. Zulk inzicht tempert hoogmoed, zelfoverschatting, het gevoel van verlorenheid. Godvrees is de achtergrond van de sociale controle – de bron waaruit de democratie van de buurt kan putten.

Koningen zijn er nog steeds door de *genade Gods*. Hun aanspreektitel – ‘majesteit’- verwijst vanouds naar de *Maiestas Domini*, de *Heerlijkheid des Heren* die ceremonieel de kroning zegent, of – zoals in het voordien gereformeerde Nederland – de inhuldiging in Amsterdam. De gouden kroon is erbij het symbool van de mystieke machtoverdracht van de hemel naar de aarde die koning als *rijksappel* in de zijn

² Der Bab, Eine Auswahl aus Seinen Schriften, *vrij vertaald*, GCV

³ Rabbi Jeffrey Wolfson Goldwasser, How does Judaism define Fear of God? //judaism.about.com

linkerhand draagt, terwijl hij met de rechterhand het scepter houdt – de lans die hij kan breken over leven en dood van Gods onderdanen.

In de taal van de Statenbijbel is de *vreze des Heren* hetzelfde als het joodse ontzag voor het hemelse gezag dat de oude psalmen bezingen, de koralen van Bach – “Allein Gott in der Höh sei Ehr”⁴. Het leven is geheel in Gods hand. Hij is de maker van de draaiende hemel, de vruchtbare aarde en al wat groeit en bloeit, met de mens er middenin. Sinds hun ontstaan bouwden de volkeren altaren, tempels, kerken. Voordat dat er, voor het eerst vaste nederzettingen ontstonden – rond elfduizend jaar geleden – schiep rondtrekkend jagersvolk de zonnetempel van Göbleki Tepe, Anatolië, de oudste bekende tempel op aarde.

Cultuur begon met de aanbidding van het Heilige dat zich met het *Woord* begon te openbaren toen de evolutie het punt had bereikt waarop het denkorgaan gevoelig was geworden voor het *Hemellicht* van de geest. Sindsdien heeft God zich in het ochtendgloren van iedere *Dag* gemanifesteerd en in dat licht de verhoudingen laten zien tussen menselijke verbeelding en goddelijke werkelijkheid – het laatst in de bahá’í-theofanieën van 1844 tot en met 1892 die over de grote eenheid van een nieuwe mensenwereld gaan.

Bijna anderhalf millennium jaar lang prees het Europese continent de Drie-enige God in Griekse en Latijnse litanieën en gezangen; zingt het volk generatie op generatie van *gloria Dei* – dat ere zij aan “God in den Hoge”. Nog in 1900 vermeldde de rijksstatistiek van Nederland slechts 2% buitenkerkelijken. Ongeloof breidde zich dan uit als een mentale tering.

Priesters en dominees hadden van God en de duivel een beeld in de wereld gezet dat alom in de eeuwen angst en beven bleef oproepen. Angst is een gevoel, vrees een inzicht. Voor angst loopt de mens weg; ook voor die angst voor het hellevuur waar geen doop, communie of confirmatie tegen hielpen. Meer en meer volk kon de missen missen en de zondagspreek.

Søren Kierkegaard schrijft over de mens die constant bang is voor de gevolgen van een verkeerde keuze, terwijl de wilsvrijheid hem even constant tot beslissen dwingt. De Deense theoloog geldt als de stamvader van het existentialistische denken over de mens die geworpen is in het bestaan en bang is er weer uit te vallen; in het *Niets* te belanden van zijn ondergang. Hij verstarde van angst voor het onbestemde en zoekt tegelijkertijd een uitweg om te vluchten. “Dank zij die angst wordt hij - langs de

⁴ BWV 662

verschrikking van de afgrond en het 'demonische' – gefascineerd door zijn eigen geestelijke mogelijkheden.”⁵ Daartoe behoort dat hij zich kan afkeren van de schrikbarende god die in katechetische donderpreken met satan, hel en eeuwige verdoemenis dreigt.

Het ontkennen van goddelijk gezag boven de eigen vrijheden duidt op een persoonlijke gezagscrisis, want iedereen weet van zijn machteloosheden inzake leven en dood. Het atheïsme is de intellectuele voortzetting ervan in een ideologie. Men erkent transcendent gezag boven het *Ego*, voelt zich heer en meester, een kind van het toeval, komende uit het niets, gaande naar de niets. Een derde van de Nederlanders ziet dat zo; maar tweederde bidt nog steeds tot God, en voor velen is Iets in ieder geval geloofwaardiger dan Niets.⁶

De ontkerkeling begon rond het midden van de 19e eeuw. Gezag werd meer en meer een beladen term, in de staat, op de werkvloer en in de kerken. De gemiddelde mens duldt ineens geen tegenspraak meer. P.A. de Génestet heeft er een gedicht over gemaakt, in 1869⁷:

*Gelooven op gezag -
Dat mag
niet meer in onze dagen! Maar ach,
't Schijnt, niet-gelooven op gezag
Komt nu aan de orde van den dag,
Bij zeker slag;
Is 't beter? - woû ik vragen.*

Een eeuw later verzetten kinderen zich tegen moeder en vader. De regering mist 'normen en waarden'. De samenleving heeft last van slecht opgevoede kinderen en jeugd die de steden verziekt. Plato (427-347 v. Chr.) waarschuwt al tegen toestanden die ontstaan in tijden zonder eerbied. In een klassiek essay over de opvoeding doceert hij uitvoerig dat de kinderen met vaste hand moeten worden opgevoed, met spelletjes en liederen, maar tevens streng en met gezag vanaf de wieg. De vertroeteling van het kinderlijk gemoed maakt kinderen ontevreden, opvliegend,

⁵ S. Kierkegaard, *Der Begriiff Angst*; W .R .Scholtens, Søren Kierkegaard: angst en emancipatie, *Kultuurleven* 47 (2):721-736, 1980

⁶ God in Nederland, KRO-programma *Kruispunt*, 2007: "Nederland bidt ondanks ongelooft".

⁷ Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, <http://www.dbnl.nl/>

geïrriteerd door de minste kleinigheid en tenslotte “ondeugdelijk voor iedere omgang”.⁸

“Het is misschien een triviale opmerking,” zei eens iemand in een filosofische gespreksronde, “maar ik meen te weten wat het grootste probleem is in de gehele geschiedenis van de wijsbegeerte – de vraag wie of wat autoriteit rechtvaardigt.” Het begrip ‘autoriteit’ komt van het Latijnse woord ‘auctoritas’ en betekent aanzien, waardigheid, macht. Een andere verklaring gaat uit van het werkwoord ‘augere’ dat van vermeerderen, bevorderen, verrijken en groeien spreekt. Ook in die zin is het alomvattende Gezag van God in waarheid een zegen voor allen die dat vol ontzag begrijpen.

De meest productieve (en omstreden) Duitse denker van de 20^e eeuw, Martin Heidegger (1889-1975), concludeerde na het schrijven van een oeuvre van meer dan honderd boekdelen in een interview: “Nur ein Gott kann uns retten”, *Slechts een god kan ons redden*. Zijn uitspraak mocht niet eerder dan tien jaar na zijn dood verschijnen en stond dan in een befaamd postuum interview in het weekblad “Der Spiegel”.

Heidegger legt in die ene zin al zijn vrees voor de (lexicografisch) “mateloze wil tot macht die de mens in dit technische tijdperk wegvoert van het echte, waarachtige denken, en nu misschien voorgoed”. Hij had altijd gezocht naar antwoord op “de vraag naar de zin van de wereld zoals die uit zichzelf is” – “het Zijn van het zijnde”, in zijn bombastische geleerdentaal.

Vanaf zijn inauguratie aan de universiteit van in Freiburg, 1929, trachtte Heidegger te ontdekken, waarom er eigenlijk bestaan is in plaats van het evenzo denkbare “Nichts”. Misschien had zijn zoekende geest wel stilgestaan bij een woord van Bahá’u’lláh, de Perzische Profeet die van God spreekt als de Schepper waaruit *qualitate qua* de schepping voortvloeit zoals de zonnestraling onafscheidelijk is van de zon. De schepping is een emanatie van de Creator zoals een kunstwerk voortkomt uit de ware kunstenaar.

Het *Zijn* dat Heidegger filosofisch accepteert, treedt in ‘onverborgenheid’ naar buiten waar het zich aan het *Zijnde* openbaart. Heidegger concludeert dat waarheid alleen uit absolute vrijheid kan komen die in zichzelf noodzakelijk is en werkelijk. Die status heeft de mens zich alleen bij God kunnen indenken, en de filosoof roept er uiteindelijk om, nadat hij zo lang dood is.

Met de introductie van God als het *Hoogst denkbare* zou ook het probleem opgelost zijn van de filosofen– de kwestie van een hoogste gezag. En dat, omgekeerd, het ontkennen van een universele gezagsmacht de ontregelingen verklaart in de wereld van de 21^e eeuw. God is de ideale ‘conflictoplosser’ in alle crises dezer wereld, om de absolute gerechtigheid, kennis en wijsheid die uit Zijn openbaring spreekt. Dat

⁸ Plato, *Nomoi*, De wetten, VII, Opvoeding

gezag zou een adequate rol moeten spelen bij de oplossing van de vraagstukken van de 21^e eeuw, sterker nog: er zal geen alternatief voor blijken te zijn.

De openbaringsteksten van de Bahá'í-religie zeggen dat het Gezag van God de mens geen keuze laat. Hem mag eerbied niet worden onthouden. Zoals de wetten van de natuur geen achteloosheid dulden, zo onverstoorbaar is de Geest van God: "... uw Heer kan het waarlijk zeer goed zonder u stellen, en zonder al degenen die, onmiskenbaar misleid, u volgen." En er zijn grenzen die de mens niet ongestraft mag overschrijden. Zo schrijft de Báb vanuit een ijzige kerker in de grensbergen van Perzië aan een van Zijn hooggeplaatste vervolgers: „Indien u de sluiers van de ogen zouden worden genomen, zou u op uw buik door het sneeuw naar Mij toe kruipen, uit vrees voor de rase en dichtbijge straf van God.” En in een brief aan de heerser van Perzië spreekt de gevangene Báb van mensen die “geen letter in het Boek van God begrijpen” en “van vrees zijn vervuld door wat hun handen hebben gewrocht”.

Ook Bahá'u'lláh, op Wiens verschijnen leven en marteldood van de Báb waren gericht, spreekt klare taal: “Vreest God, o mensen, en weerhoudt u ervan iemands bloed te vergieten. Bestrijd niet uw naaste, en behoort tot hen die goed doen. Hoed u dat gij geen wanorde sticht op aarde, nadat ze goed is geordend, en volgt niet in de voetstappen van hen die zijn afgedwaald. ...”⁹

Maar vrees en angst liggen ook in het (ver)taalgebruik van woorden van Bahá'u'lláh niet ver van elkaar. “De vrees weet zich immers altijd te focussen op iets waar ze voor wil vluchten maar waar ze zich tegelijkertijd toe voelt aangetrokken en waar ze zich aan kan vastklampen.”¹⁰ God weet dit:

O MENSENZOON!

Gij zijt Mijn rijk en Mijn rijk vergaat niet,
waarom vreest gij uw ondergang? Gij zijt Mijn licht
en Mijn licht zal nimmer worden gedoofd,
waarom vreest gij uw uitdoving?
Gij zijt Mijn glorie en Mijn glorie verbleekt niet.
Gij zijt Mijn gewaad en Mijn gewaad zal nimmer
verslijten. Volhard in uw liefde voor Mij,
dat gij Mij kunt vinden in het
Rijk van heerlijkheid.¹¹

GCV

⁹ Bloemlezing uit de Geschriften van Bahá'u'lláh, CXXVIII, licht bewerkte vertaling, GCV

¹⁰ Carl Haensel, Das Wesen der Gefühle, p. 223

¹¹ Bahá'u'lláh, Verborgene Woorden